

FERRÎ'NİN FARŞÇA BİR TERCÎ-İ BENDİNİN TÜRKÇE'YE ÇEVİRİSİ VE AÇIKLANMASI

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KUNT
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
ibrahimkunt@yahoo.com

Özet

Divan şairlerinden Ferrî mahlaslı Mehmet Efendi XVIII. yy. da Osmanlı Devleti'nde yaşamıştır. Onun tek eseri *Dîvân*'ıdır. Çoğunluğu Türkçe şiiirlerden oluşan *Dîvân*'ında bazı Farsça şiiirler de bulunmaktadır. Bu makalede Ferrî'nin Farsça bir tercî-i bendi incelenmiş, şairin kullandığı tasavvufî terimler açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece Ferrî'nin tasavvufî bilgi birikimi ortaya çıkarılıp ilim âlemine sunulmuştur. Ayrıca, Osmanlı döneminde yaşamış bir şairin Farsça şiiir söylemedeki yeteneği de belirlenmeye çalışılmıştır. Netice itibariyle Ferrî'nin kullandığı tasavvufî terimlerinden geniş bir tasavvufî birikimi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ferrî, Fars Şiiiri, Tasavvuf, Ferrî *Divanı*, Tasavvuf şiiiri

EXPLANATION AND TRANSLATION OF A FERRÎ'S PERSIAN POETRY

Abstract

One of the Diwan poets of the XVIIIth century Mehmet Efendi, whose pseudonym was Ferrî, lived in the Otoman State. The *Diwan* of Ferrî is a single work of him. There are also Persian poems in his *Diwan*, most of which are composed of Turkish poems. In this article a Persian poem of Ferrî has been handled. We tried to explain the mystic words used by the poet. Thus, the mystic knowledge and capability of Ferrî has been revealed. Besides, the writing skill of poet, who lived during the Otoman Empire, was attempted to be explained. As a result, we can say that Ferrî was so talented and successful in using the terms of the mysticism.

Key words: Ferrî, Persian Poetry, Mysticism, *The Diwan* of Ferrî, Mystic poem

GİRİŞ

Dîvân şairlerinden Ferrî mahlaslı Mehmed Efendi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın başında yaşamıştır. 1170/1756 yılında, bugün Bulgaristan'da bulunan Filibe'ye bağlı Tatarpazarcık'da doğan¹ şairin ailesi hakkında elimizde kesin bilgi mevcut değildir. Ferrî'nin vezirlerin divan kâtipliği ve mektupçuluk gibi görevlerde bulunmuş olması onun iyi derecede bir tahsil gördüğünü düşündürmektedir. Mesleğiyle ilgili olarak Ferrî Dîvânının mukaddimesinde, Dîvân kâtibi Mehmed Hâmî; şairin Beğlik Odası, Defter-i Hâkânî, Vezirlerin Dîvan Kâtipliği ve mektupçuluk gibi görevlerde bulunduğunu belirtmektedir². Ayrıca Mehmed Süreyyâ da onun Mültezim olduğunu kaydetmektedir³. Keza Tatarpazarcık yakınlarında, cizye iltizâmı ve bakâyâ tahsili sırasında vurularak öldürüldüğünü de Dîvânından öğreniyoruz⁴. Kaynaklarda Ferrî'nin ölüm tarihi 1220/1805 olarak verilmektedir⁵.

Yapılan çalışmalar, Ferrî'nin tek eserinin, Dîvânı olduğunu göstermektedir. Ferrî Dîvânının bilinen iki nüshası bulunmaktadır⁶.

Dîvanda bulunan 10 kasideden biri Farsça'dır. Bu çalışmada konu edinilen Farsça Tercî-i Bend de, Dîvandaki tek tercî-i bend'dir. Bu şiir, her biri 6 beyitlik beş bentten oluşmaktadır. Dîvanda bulunan 12 tahmisten biri ve 200 gazelden de dördü Farsçadır. Ayrıca Ferrî Dîvanında müstezad, 10 kıt'a, 9 müfred ve 149 beyitlik bir Mesnevî vardır.

Ferrî'nin çokça kullandığı aruz vezinleri şu şekildedir:

Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ülün
 Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün
 Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün
 Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün
 Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün / Fe'ilâtün/ Fe'ilün
 Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün
 Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün
 Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün
 Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün

¹ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 770; Mehmet Kırbıyık, *Ferrî Mehmed Hayatı*, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni, (Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 1994.), V

² Ferrî, *Dîvân-ı Ferrî*, Mevlana Müzesi Ktp., No:2426, vr. 2a.

³ Mehmed Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, IV, 18.

⁴ Ferrî, *Dîvân-ı Ferrî*, Mevlana Müzesi Ktp., No:2426, vr. 2a.

⁵ İsmail Paşa el-Bağdadî, *Keşfu'z-zunûn Zeyli*, II, 522; İsmail Paşa el-Bağdadî, *Esmâ'u'l-müellifin*, II, 35.

⁶ 1: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: 2840; 77 yaprak, 19 satır, nesih yazı ile yazılmış olup kırmızı deri bir cilt içerisindedir. 2: Mevlana Müzesi Kütüphanesi, No: 2426; 52 yaprak, 15 satır, talik yazı ile yazılmış olup kırmızı deri bir cilt içerisindedir.

Ferî'nin üslubunun sanatlı ve dilinin ağır olduğu söylenebilir. En çok rastlanılan sanatlar arasında tenâsüb, tevriye, telmîh, sihr-i helâl, cinâs ve tekrîr sayılabilir. Arapça ve Farsça kelimelere çokça yer vermiştir. Türkçe birçok manzumesinde 5 hatta 6 Arapça ve Farsça kelime ile tamlama yaptığı görülmektedir.

Ferî'nin şiirlerine genellikle hüzn ve keder hâkimdir. Dîvanda tespit edilen 25 nazîre, onun nazîre alanında oldukça yetenekli bir şair olduğunu göstermektedir. O, genellikle Keşanlı Zihnî, Sabîh ve Neyyir gibi, şöhretini duyuramamış şairlerin şiirlerini tanzir etmiştir. Şairin şiirlerinde dikkati çeken bir diğer husus ise, denizcilik ve mûsikî terimlerini güzel bir üslupla kullanabilmiş olmasıdır. Şiirlerinde bazen müstehcen kelime ve deyimlere de yer vermiştir. Özellikle gazellerinde aşk açısından kaynaklanan karamsar bir ruh hâli hâkimdir.

Tercî-i bend nazım şekli; aynı vezinde, farklı kafiyelerde söylenmiş birkaç şiirden yani bentten oluşmuş manzumedir. Aynı vezinde ve kafiyede birkaç beyit söylenip (bent); sonra önceki beyitlerle vezinde aynı, kafiyede farklı, musarra (kafiyeli) bir beyit getirilir ve bu iş, her bendin sonunda münferit bir beyit getirilerek birkaç defa tekrar edilir. Tercîibentte bentleri birleştiren ve aynen tekrar edilen beyitlere, Fars Edebiyatında bend-i terci' veya bend-i gerdan, Türk Edebiyatında ise vasita adı verilir.⁷

Yazımıza esas teşkil eden Farsça terci-i bend, 'Tercî-i bend be-lisân-ı sûfiyye' başlığını taşımaktadır. Bu başlık, 'Sufî diliyle yazılmış bir terci-i bend' şeklinde düşünülebilir. Bu başlıktan, Ferî'nin Farsça'yı tasavvuf dili olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Ferî bu terci-i bendi, divanında en çok kullandığı vezin olan hecez bahrinin "mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezniyle kaleme almıştır.

Her beytine tarafımızdan sıra numarası verilen bu manzûmenin Farsça aslı, Türkçeye tercümesi ve izahlar şu şekildedir:

1. در میكدۀ بزم ازل مست خرابیم وارسته قید هوس ذوق عذابیم

'Ezelî meclis meyhanesinde sarhoşluktan harap olmuşuz; heves bağından kurtulup azaptan zevk alıyoruz.'

Ferî ilk beytinde, ezel bezmi meyhanesinde sarhoş olduğundan bahsetmektedir. Tasavvufta ve İslam edebiyatında en eski zaman, en eski meclis olarak bilinen bezm-i ezel ya da bezm-i elest tabiri Allah'ın 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?'⁸ sözüne ve ruhların 'Evet, sen bizim Rabbimizsin' demelerine işaret etmektedir. Ezel bezminde ruhların verdiği söze sadık kalıp kalmadıkları ise dünya hayatındaki davranışlarıyla belirlenecektir. Ferî bu mecliste kendinden geçip harap olma derecesinde sarhoş olduğunu, yani aşk deryâsına gark olduğunu

⁷ Veyis Değirmençay, *Nazım Şekilleri*, 41

⁸ A'râf sûresi, 7/172

belirtmiş, seyr ü sülûk yolunda geçtiği merhaleleri ve heves bağından nasıl kurtulduğunu dile getirmiştir⁹.

چون جرعه گهی در ده ادبار سر انداز گه برق جهانیم و گهی نور شهابیم . 2

‘Bazen bir damla gibi talihsizlik köyünde sarhoş; bazen cihanın şimşeği, bazen de yıldızın ışığıyız.’

Sarhoşluk, âşığın bütün varlığına aşkın hâkim olmasıdır. Sarhoş, ne yaptığı ve nerede bulunduğu bilincinde olamadığından, bazen kötü ve istenilmeyen yerlerde, bazen de iyi ve istenilen mevkilerde bulunabilir.

در سلسله عقد ثریا گهی بستیم گه ذره نادیده خورشید صوابیم . 3

‘Bazen Ülker yıldızının gerdanlık zincirinde bağlıyız; bazen de doğruluk güneşinin görünmeyen zerresiyiz.’

Gerdanlığına benzetilen Süreyyâ yıldızı, kamer menzilindedir; güneş vahdete, ay kesrete işaret eder¹⁰. Şair 3. beyitte vahdette kendisinin görünmeyen bir zerre olduğunu, yani dördüncü seyr mertebesi olan Seyr anîllah mertebesinde bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca zerre aczi, güneş ise kemâlî yüceliği temsil eder. Divan şiirinde şairler çoğu zaman kendilerini zerreye, sevgiliyi(maşuğu) güneşe benzetirler. Zerre nasıl güneşe meylederse aşık da maşuğun cezbesinde dir.

گه غاژه رخساره حوران بهشتی گه در کف و در طره ناهید حصابیم . 4

‘Bazen cennet hurilerinin yanağının allığı; bazen avuçta, bazen de çoban yıldızının kâkülünde kınayız.’

Nâhid, zühre ve Venüs, Dîvan şiirinde güzel bir kadın olarak tasvir edilir. Gök cisimlerine, özellikle seyyârelere şahsiyet verilerek bazı insanî özellikler yüklenmesi, Yunan, Roma mitolojisinde olduğu gibi bizde de kullanılmıştır. En parlak gezegen olan Zühre, kadına ait tasavvurlarla kullanılır.

گه شیوه خوش آمدی پیر مغانیم گه لطف دم ساقنی فرخنده خطابیم . 5

‘Bazen muğların pirinin hoş geldin şivesiyiz; bazen kutlu hitap eden sakinin lütuf nefesiyiz.’

⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 101

¹⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 403

Muğların pîri, aşk şarabını sunan hakikî ve kâmil mürşittir. Allah sevgisini insanlara öğretmeye çalışan mürşit anlamındadır. Seyr ü sülûk'un mertebelerini anlatabilmek için şair somut olandan soyuta doğru bir yolculuk içerisine girmiştir. Buna istinaden bir cennet hurisinin allığı olmaktan yola çıkmıştır. İkinci durak, Nâhid, Zühre ya da çoban yıldızı olarak bilinir. Bu yıldıza bakmanın gönle neşe doldurduğu söylenir. Zühre'nin tüm güzelliğine rağmen yolculuğa devam eden şair, kamîl mürşid veya kutb-ı âlem yerinde aşk şarabı sunan, Allah sevgisini insanlara öğretmeye çalışan bir mürşid olmuştur. O artık muğların piridir. Ulaştığı son noktada ise bezm âleminde meclise neşe ve canlılık veren O'dur. Vahdetde ve kesretde tartışmasız birdir¹¹.

6. دل‌بستگی سازیم و اسیر می‌ناییم گه تا دریاییم و گهی موج شراییم

'Âşıklık yapmaktayız, saf şarabın esiriyiz; bazen deniziz, bazen de şarabın dalgasıyız.'

Âşıklık yapmak, elest bezminde verilen söze sadık kalmak, Hakk'ı ululayıp, onun yolunda deli divane olmaktır. Saf şarabın esiri olmak, ilahî ilham ve manaların esiri olmak demektir. Bazen deniz, bazen şarap dalgası olmak; bazen insanları yönlendiren insan-ı kâmil mertebesine çıkmak, bazen de ilahî ilhama mazhar olmak şeklinde anlaşılabilir¹².

7. بی‌نام شده دائرۀ مهر سلیمان محکوم مشیت شده هم حکمت لقمان

'Süleyman mührünün dairesinde isimsiz; Lokman'ın hikmetinde de irade mahkûmuyuz.'

Hız. Süleyman'ın parmağında bulunan yüzükte İsm-i a'zam yazıldığından insan ve cin, vahşi hayvanlar ve kuşlar ona itaat halindedir. Hız. Süleyman'ın hanımına emanet ettiği yüzüğü Sahr adlı bir dev alır ve Süleyman'ın tahtına geçer. Hız. Süleyman yüzüğünü geri almak için türlü zorluklar çekmiştir¹³.

Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine hikmet verildiğinden bahsedilen ve adıyla anılan bir sûre bulunan Lokman (as)'ın peygamber olup olmadığı konusu tartışmalıdır. "And olsun biz Lokmân'a: Allah'a şükret! Diyerek hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nimeti inkar ederse, şüphe yok

¹¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 502; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 538; Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 540

¹² Bu manzûmede bulunan bend-i terci' her altı beyitte bir tekrarlanmaktadır. Bundan sonraki tekraralarda açıklama yapılmayacaktır.

¹³ Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divanı'nı Tedkik*, 261-262

ki Allah (onun şükürüne) muhtaç değildir, her türlü övgüye layıktır.¹⁴ Kimi zaman peygamber olduğu da iddia edilen Lokman, hikmet ve hekimliğin pîridir¹⁵.

8. سوزنده خليل از اثر آتش عشقش فرزندش از ان جای محبت شدی قربان.

‘Onun aşk ateşinden Halil yanmış; onun oğlu muhabbet nedeniyle kurban olmuş.’

Hz. İbrahim, Nemrud’a itaat etmediği için ateşe atılarak cezalandırılmak istenmiştir. Ancak ateşe atılırken Cebrail (as) gelip “Ben Cebrail’im bana ihtiyacın var mı?” diye sormuş, “Benim sana ihtiyacım yok. Benim ve ateşin yaratıcısı olan Allah’tan yardım isterim.” şeklinde cevap veren İbrahim peygamberin içinde bulunduğu ateş gül bahçesine çevrilmiştir. Bu olay neticesinde Hz. İbrahim Halilullah sıfatına mazhar olmuştur. İlk karısı Sâre’nin çocuğu olmayınca Hacer ile evlenen İbrahim peygamberin İsmail adında bir oğlu dünyaya gelmiş, İsmail dünyaya gelmeden önce çocuğunu kurban etme vaadinde bulunan Hz. İbrahim zamanı gelince İsmail’i süsleyip kurban etmeye hazırlamıştır. Bütün yaşanacakların farkında olan İsmail (as) büyük bir sabır ve sakinlik göstermiş, kurban edilme esnasında Cebrail (as) bir koç ile gelerek Allah tarafından sınanıldıklarını ve böyle bir hikmete mazhar olduklarını müjdelemiştir¹⁶.

9. بيت الحزن محويت آراسته يعقوب آيينه بيننده ديگر شاهد ايمان.

‘Yakup mahviyetin hüznler evini süslemiş; gören ayna artık imana şahit olmuş.’

Hz. Yakub, oğlu Yusuf’u kaybettikten sonra yıllarca ağlamış ve ızdırıp çekmiş, Hz. Yakub’un hüzn ve ızdırab içerisinde yaşadığı bu eve Beytü’l-hazen denmiştir. Hz. Yakub Yusuf’undan ayrılma dehşetini yaşarken sabır ve metaneti elden bırakmamıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de, Peygamberimizin kendi ümmetine, ümmetin de diğer insanlara şahit olacağı çeşitli ayetlerde belirtilmekte olup, bu durumun bir mikyas olarak kabul edileceği söylenmektedir¹⁷. Ferrî, gören aynanın imana şahit olmasından bahsetmektedir, çünkü ona göre ayna, insan-ı kamilin kalbidir. Bu kalp, insan-ı kamil için şahitlik edecektir¹⁸.

¹⁴ Lokman sûresi, 31/12

¹⁵ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, ‘Lokman’ maddesi, XXVII, 205-206

¹⁶ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, I, 186-190

¹⁷ Bkz. Örneğin, Bakara sûresi, 2/143 ve Nisâ sûresi, 4/41

¹⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Devimleri Sözlüğü*, 71

10. ایوب همه قانع اوضاع بلایش استاده عصای حوریش موسی عمران

'Eyüp bütün belalara katlanmış; İmran ailesinden olan Musa asasıyla durmuş.'

Sabır numûnesi olan Hz. Eyüp, uzunca bir dönem hastalık sahibi olarak yaşamış, bu dönem içinde türlü belalara uğramıştır. Kur'an'ı Kerim'de kendisinden "Ne güzel, ne iyi kuldur"¹⁹ şeklinde bahsedilmiştir.

Hz. Musa, ailesiyle birlikte memleketine doğru gelirken, Tûr dağı civarında bir ateş görür. Ateşe yaklaştıkça, bir ağaçtan ses geldiğini duyar. Allah, orada bulunan bir ağaçtan Musa'ya seslenmektedir. Musa'dan nalınlarını çıkarmasını ve asasını yere bırakmasını ister. Emri yerine getiren Musa (as)'ya bazı mucizeler bahşedilerek Firavun'a gidip tebliğde bulunması emredilir. Musa (as)'ya verilen en büyük mucizelerden biri, asasının yılan şekline girerek sihirbazların sihirlere yutmasıdır²⁰.

11. تکمیل مساحت شده عیسی همه بگفت در نشو و گه بزم محمد ز دل و جان

'İsa'nın bütün sözleri gerçekleşti; canı gönülden Muhammed'in neşve meclisinde,'

İsa (as.) ülü'l-azm peygamberlerdendir. İsa'nın sözü doğruluktan yanadır. 'Ben size balçıktan bir kuş sureti yapar, ona üflerim, tekrar Allah'ın izniyle kuş olur'²¹ ayetinde de belirtildiği üzere, Allah'ın yardımıyla verdiği sözde durmuş ve mucizeyi meydana getirmiştir. Allah'ın izniyle ölüleri diriltme mucizesi gösteren İsa peygambere inanmayanlar onu öldürmek istemişler ancak Allah, İsa peygamber'e şöyle buyurmuştur: "Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkar edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim."²² Arşa çekilip dördüncü mertebeye yerleştirilen Hz. İsa ile Hz. Muhammed Mi'rac'da buluşup konuşmuşlardır²³.

12. دلپستگی سازیم و اسیر می نابیم گه تا دریاییم و گهی موج شرابیم

'Âşıklık yapmaktayız, saf şarabın esiriyiz; bazen deniziz, bazen de şarabın dalgasıyız.'

¹⁹ Sâd sûresi, 38/41-44

²⁰ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 25-55

²¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/49

²² Âl-i İmrân sûresi, 3/55

²³ *Sahîh-i Buhârî*, 104-105

13. دیدم به مزایای می گوهر احمر رخسار نموده همه یک اقدسی پیکر

'Mübarek bir sevgilinin yüzünün tamamını; kırmızı cevher şarabının meziyetlerinde gördüm.'

Cevher; Allah, O'ndan başka olan her şey araz olarak isimlendirilir. Cevher şarabı sevgilinin vuslatı ile aşğın gönlünü temsil eder. Sevgiliye kavuşma şerefine erişen âşık artık sevgilide yok olmanın sarhoşluğundadır. Gönlünün karışıklığını bertaraf eden âşık, artık zühd alemine kavuşarak kendine bir mevki elde etmiştir²⁴.

14. رفت از دل شوریده همه رشد و سرادم دیدم که پدید آمد یک ساحة احضر

'Karışık gönülden bütün hidâyet ve muradım gitti; bir yeşil alanın ortaya çıktığını gördüm.'

15. گم گشته همه هستی اسرار و ابراز در مظهر نیستی عدم خلق به یکسر

'Bütün sırların ve âşikârların varlığı, yaratılanların adem yokluğunda kaybolmuş.'

Bu beyitte şairin ele aldığı konu, her dönemde insanoğlunu düşündüren en önemli mevzulardandır. Tasavvufi açıdan bakıldığında Hakk'dan başka tevehhüm edilen mevcûdat hakikatte yoktur, yani Vahdet-i vücud düşüncesinde, Hakk'tan gayrisi, yokluğa (adem) atfolunur. Tasavvufta adem iki türdür: Mutlak adem ve mümkün adem. Mutlak adem, hâlis şer ve mutlak karanlıktır. Bunun mukabili olan vücûd da hâlis hayır ve sırf nurdur. Adem bâtil, vücûd Hakttır. Mümkün adem ise, olmamakla birlikte olması mümkün olan ademdir. Mümkün adem, tasavvufta 'zill' kelimesiyle ifade edilir²⁵.

16. آدم نزند دم علم الاسما آغازه نداده دل داود پیمبر

'Âdem, 'isimleri öğretti²⁶'den dem vurmaz; Davud peygamberin gönlü yankıyla seslenmez.'

Allah'ın Hz. Âdem'e isimleri öğrettiği ve meleklerle Hz. Âdem'i bu isimler konusunda sınadığı Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmaktadır²⁷. Bu isimlerin ne olduğu konusunda mutasavvıflar arasında ihtilaf varsa da, genellikle bunların eşya

²⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 103

²⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 19-20

²⁶ Bakara sûresi, 2/31

²⁷ Bakara sûresi, 2/31

isimleri, melek isimleri, tüm dillerle ilgili bilgiler ya da Esmâ'ü'l-hüsna olduğu yönünde rivayetler bulunmaktadır²⁸.

Davud (as) sesiyle ünlenmiş bir peygamberdir, 'Dâvûdî sesli olma' tabirinin kaynağıdır. Kendine indirilen kitap olan Zebûr'u okuduğunda dağların inlediği, hatta bazı insanların can verdikleri rivayet edilmiştir²⁹.

17. من هم ره میخانه نیستی که رسیدم دیدم که کند شخص عدم این سخن از بر.

'Ben de yokluk meyhanesi yoluna ulaştınca; bu sözü ezberleyen bir yokluk şahsı gördüm.'

Burada şair kendini Mirac'a çıkmış kabul ederek Yokluk meyhanesi yolunun Allah'a giden yol olduğunu anlatıyor. Bu yolda, o sözü, olmayan birinin ezberlediğini gördüğünü söylüyor. Olmayan kimse, dünyadan sıyrılmış insan-ı kâmil olmalıdır. Ezberlediği söz ise açıkça belirtilmemiştir ama Ferrî'nin şiirini ezberlemeye çalıştığını düşündürmektedir.

18. دل بستگی سازیم و اسیر می نابیم گه دریاییم و گهی موج شرابیم

'Aşıklık yapmaktayız, saf şarabın esiriyiz; bazen deniziz, bazen de şarabın dalgasındayız.'

19. آن مفخر عالم که شهنشاه رسالت محبوب خداوند قدیم و احدیت

'Peygamberliğin şâhı, Kadim ve Ehad olan Allah'ın sevgilisi (Hz. Muhammed) alemin kıvancısıdır.'

20. دیدم به سریری که کند بخش فیوضات من دلشده را در دمی فرمود اشارت

'Onu bir tahtın üzerinde feyizler saçarken gördüm; bir anda ben âşığı işaret etti.'

Ondokuz ve yirminci beyitlerde, Ferrî Hz. Peygamberi gördüğünü ve kendisini işaret ettiğini belirtmektedir. Hz. Peygamberi görmek kutlu bir durum olarak kabul edilmektedir. Peygamber tarafından işaret edilmek ise ayrı bir övünç kaynağıdır.

²⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 347-383

²⁹ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 179-196

21. رومال شدم پایش و خوردم ز غبارش آن خاک شدی مایهٔ عرفان و درایت

‘Onun ayağına yüzümü sürüp, yolunun tozunu toprağını yuttum; o toz toprak irfan ve dirâyet mayası oldu.’

Şair bu beyitte Hz. Peygamberin yolunun tozu toprağı olduğunu ve O’nun yolundan ilerlediğini ifade etmeye çalışmıştır. Hâk-i pây ve tûrâb-ı kadem gibi ifadeler ayağının tozu anlamına gelmekte olup, tevâzû ve hayranlık ifadesi olarak kullanılmaktadırlar. Onun yüzünü görmek, ayağına yüz sürmek, tozuna ve toprağına bulanmak bir şeref kaynağıdır.

22. دارم به هوا نخوت و خود بینی عجب بخشیده شد اکسیر دلارای محبت

‘Kibrimi bıraktım, muhabbetin gönül süsleyen iksiri bağışlandı.’

Bu beyitte kibrini bir kenara bıraktığından bahseden Ferrî, şeytanî huylardan kurtulduğunu ifade etmektedir. Zira şeytanı Hz. Âdem’e secde etmekten alıkoyan kibiridir. İksirle kastedilen, kendisine bağışlanan manevî kuvvettir. Şair bu kuvvetle kendini aşmış, açılan maneviyat penceresi sayesinde uzun ve zor yolları katetmiştir.³⁰

23. ما را ز من آن نشئه ببرد عالم نیستی فرّی چه کنم محوم و در من نه ارادت

‘O neşe bizi benden alıp yokluk alemine götürdü; Ferrî, ne yapayım yok oldum bende irade kalmadı.’

Şairin bir önceki beyitte de dile getirdiği üzere bu neşe onu kendinden geçirmiş, bambaşka bir âlemde huşû içerisinde yok olmasına vesile olmuştur. Bu sözlerle fenâ fi’llâh mertebesine erdiğini anlatan şair, artık kendisinde irade kalmadığını belirtmektedir.

24. دل‌بستگی سازیم و اسیر می‌نابیم گه دریابیم و گهی موج شرابیم

‘Âşıklık yapmaktayız, saf şarabın esiriyiz; bazen deniziz, bazen de şarabın dalgasıyız.’

25. گه در دل بد مست عجب رنگ فسادیم خاطر شکن عارف اسرار گشادیم

‘Bazen bedbaht gönülde sarhoş, fesadın garip rengindeyiz; (bazen de) sırları açan arifin gönlünü kırarız.’

³⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 251

Tasavvufta; “Nefsini bilen, Rabbini bilir” hadis-i şerifiyle tanımlanan arif kimselerin can gözleri açıktır. Sır, kalpte bulunan Rabbanî bir lâtifedir. Ruh sevginin, kalp ma'rifetin, sır da müşâhedenin mahallidir. Sır ruhânî bir nur olup, nefsin hâletidir. Sır olmaksızın nefis, iş yapmaktan aciz kalır. Nefsin beraberinde sırrın himmeti olmazsa, bir fayda elde edilemez³¹.

26. گه در بتی دلشده رسم محبت با نکته شور افکن دل نقش سوادیم

‘Bazen âşık bir güzelde muhabbet; (bazen) gönlün nakşını karıştıran kara bir noktayız.’

Âşık ile ma'şuk arasındaki muhabbet, samimiyet üzerine kuruludur. “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim” kudsî hadisi üzerine şekillenen aşk mefhumu vahdet-i vücûd felsefesinde ‘Allah bilinmeyi ve tanınmayı aşk yoluyla gerçekleştirmek ister’ şeklinde tanımlanmıştır³². Ma'şuk sülûk yolunda ilerlerken zaman zaman kalbinde çeşitli olumsuzluklar hissedebilir. Bu dönemde sâlik, parçadan bütüne; kendinden “Hakim-i mutlak”a doğru bir ilerleyiş ile artan yakınlaşmanın heyecanını duyar. Bu yolun sonunda ise âşık ma'şûka dönüşür. Faniliğin “Baki” alanda eridiğini hissettiği anda iradesi kaybolur.

27. در کنج سویدای دل عاشق معشوق گه جوشی ده نشوه حُب رسم داریم

‘(Bazen) Sevgilinin âşığının gönlündeki kara noktada; bazen de sevgi neş'esinin çoşku veren usûlüne sahibiz.’

Süveydâ, kalpteki siyah lekedir. Rivayetlere göre, Hz. Peygamberin melekler tarafından iki defa kalbi yıkanmıştır. Bir defa çocukken, süt annesi Halime'nin evinde, diğeri de Mîrâca çıkmadan önce vukû bulan bu olayla, Hz. Peygamber kalbindeki siyahlıkların zemzemle temizlendiğini ifade etmiştir³³.

28. گه دایه بفرزند نیکو گوهر دوران گه ناله گهی نغمه زنان گاه مهادیم

‘Bazen iyi huylu bir çocuğun dadısı; bazen inilti, bazen ninni söyleyen, bazen beşiğiz.’

Nâle yani inilti, münâcât ve Allah'a yakarmadır. Sevgiliye âşığın durumunu anlatır.

³¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 569

³² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 51

³³ *Sahîh-i Buhârî*, 104

دم شد که مرا در همه اطوار مشیت در پیش در پیر خرابات نهادیم. 29.

‘Bir zaman olur, bendeki bütün istekleri harâbat pîrinin kapısının önüne koyarım.’

Mutasavvıflar harâbatı bir tekke kabul ederek orada İlahi aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler. Böylece harâbat bir neş'e ve feyz kaynağı, gerçeğe ulaşılan bir yer olur ve tekke mukabili kullanılır. Pir-i muğan da o tekkenin şeyhidir. Meyhane bir can kiblesidir, oraya varan bütün üzüntülerinden kurtulur³⁴.

دل بستگی سازیم و اسیر می نابیم گه تا دریاییم و گهی موج شرابیم. 30.

‘Aşıklık yapmaktayız, saf şarabın esiriyiz; bazen deniziz, bazen de şarabın dalgasıyız.’

SONUÇ

XVIII. yüzyılda yaşayan Ferrî, bu dönem şairlerinin genel özelliklerini taşımaktadır. Bu dönemde Farsça bilmek oldukça önemli bir şairlik özelliği olarak görülmektedir. Ferrî de Farsça manzûmeleriyle bu özelliği hâiz bir şair olduğunu kanıtlamaktadır.

Onun şiirinde kullandığı tasavvufî kavram ve ifadeler, azımsanamayacak ölçüde yoğundur. Herhangi bir tarikate bağlılığı konusunda bir kayıt bulunamasa da, tasavvufî iç içe bir hayat yaşadığı rahatlıkla söylenebilir. Şiirlerinde çeşitli ayet ve hadislerle de yer vererek Kur'an ve hadis bilgisinin yeterli olduğunu, bu konuda iyi bir eğitimi bulunduğunu da bizlere göstermektedir.

Tercî'-i bendini yazarken kullandığı bend-i terci', büyük bir ihtimalle kendisininidir, zira tüm araştırmalara rağmen önemli Fars şairlerinden birine ait olması konusunda bir bilgiye rastlanamamıştır.

Peygamberimize olan hayranlığını anlattığı beyitler, hem etkili bir na'at gibi coşkulu, hem de birçok şairde bulunan kendi şiirini beğenme öğeleriyle süslüdür.

³⁴ age., 212

KAYNAKÇA

- İSMAİL Paşa el-Bağdadî, *Hediyetü'l-ârifin Esmâ'u'l-müellifîn ve Âsârü'l-musannifîn*, II, Beyrut 1990.
- İSMAİL Paşa el-Bağdadî, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zunûn*, II, Beyrut 1990.
- EBÛ Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Çev: Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yay., Konya 2004.
- İSMAİL Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, Osmanlı Yay., Terc: Ömer Faruk Hilmi, I-XII, İst. trsz.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İst. 2005.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, *Nazım Şekilleri*, Erzurum 2006.
- FERRÎ, *Divân-ı Ferrî*, Mevlana Müzesi Ktp., No:2426.
- KIRBIYIK, Mehmet, *Ferrî Mehmed Hayatı, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni*, (Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1994, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1990.
- SÜREYYÂ, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, IV, İst. 1308.
- TARLAN, Ali Nihad, *Şeyhî Divanı'nı Tedkik*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İst. 1964.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz.: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, I-II, Bizim Büro Yay., Ank. 2001.
- UZUN, Mustafa, "Lokman" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedesi*, XXVII, Ankara 2003.
- YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İst. 2008.